

Skovhistorisk Selskabs ekskursion -til det spændende Aabenraa Statsskovdistrikt

Af: Skovtaksator Børge H. Larsen, Lindum Skovridergård, Tjele.

Skærbtryk af artikel i Rummeteren - Skov Klub Information

April 2000

Skovhistorisk Selskabs ekskursion

-til det spændende Aabenraa Statsskovdistrikt

Af: Skovtaksator Børge H. Larsen, Lindum Skovridergård, Tjele.

Lørdag den 25. september 1999 samledes 80 skovhistorisk interesserede i Frøslev Plantage

Skovrider Ole Livbjerg Klitgaard og skovfoged Ivan Lund bød selskabet velkommen ved Skovhytten i Nissepolde og trakterede gæsterne på Bommelundersnaps og lækre snegle.

Skovrideren fortalte om distriktets historie. Haderslev, Aabenraa og Lindet er de gamle distrikter i Sønderjylland. Frøslev Plantage hørte under Forstamt Flensburg i den tyske tid.

I dag hører der 4.540 ha under Aabenraa skovdistrikt, der er delt op i 3 skovparter. Siden 1992 har distriktet en maskinstation.

Frøslev Plantage på 1030 ha

I den spændende ekskursionsfører har skovrideren skrevet:

Det areal, som nu næsten dækkes helt af Frøslev Plantage, er et såkaldt indsande - altså et flyvesandsområde inde i landet. Området beskrives i 1844 som: "et stort og fuldstændig øde stykke land, som især fra øst til vest har en vældig, ja, vel milelang udstrækning. Denne ørken er mod syd og nord næsten overalt omgivet af nøgne eller med sparsom hedevegetation dækkede sandbjerge, som ses i vide omkreds og er kendt under navnet Frøslev Polde eller Bjerge". Det har formentlig delvis være skovbevokset tidligere, måske egekrat eller løvtræblandskov med eg, lind mv. Der findes egekratrester udenfor plantagen, også med småbladet lind.

Frøslev Plantage ligger tæt på hovedisrandslinien, men altså vest for denne. Skovene er her alle kunstigt frembragte plantager, når egekrattene undtages. I dag er skovprocenten i Bov meget høj, 28 procent af Bov sogns areal. Staten ejer den overvejende del af skovene. Frøslev Plantage er, inkl. de private tilstødende skove, Sønderjyllands største samlede skovareal.

Området var indtil 1854-55 et fælles græsningsområde (får) for Frøslevegnens bønder. Det blev opmålt og fordelt herefter, men der var stadig fællesskab om græsningen. Det Preussiske statsskovbrug købte i 1873 i alt 614 hektar, og arealet blev henlagt under Oberförsterei Glücksburg og senere Flensburg.

-Denne tids skovrejsning blev udført af preusserne for den krigsskadeerstatning, som Frankrig måtte udrede til Tyskland efter krigen mellem de to lande i 1870-71. -Den sidste af disse oprindelige plantninger faldt 1966, og der var mange bevoksninger af høj kvalitet i denne generation. Træhøjder målt op til 36-37 meter, og der var da også kårede bevoksninger. 1967 var et skæbnesvangert år for plantagen. I alt faldt der ca. 95.000 m³ i statens skove i Bov. Sto-

re flader blev plantet til. Men ulyksaligvis med rødgran på stor afstand og ofte med datidens modeproveniens (Rumænien)

Helmpolde

Helmpolde blev helt ryddet for træ efter stormen. Den daværende skovfoged Chr. Larsen-Bjerre fik trumfet igennem, at området fik lov at ligge frit. Larsen-Bjerre var en af de første, der startede de afmærkede vandreture. Han var medstifter af Helmpolde naturskole, han gav ikke op, og på distriktet har man arbejdet videre med hans ideer. I 1955 udkom bogen "Fra Bjerre til Frøslev" af Larsen-Bjerre. En i høj grad læseværdig bog.

Frøslev-lejren

Fra Karsten Thomsens plads besigtigede man Frøslevlejren. Herom kan man læse i ekskursionsføreren: Arealerne (13,2 ha) tilhører skovdistriktet, men bygningerne er lejet ud (vederlagsfrit) til den Selvejende Institution Frøslevlejren.

Lejren blev taget i brug søndag den 13. august 1944, da 741 fanger ankom fra Horserød med skib fra Helsingør til Flensburg. Det var tysk personale, der ledede lejren, med en SS-Sturmbannführer Hillgärtner i spidsen.

Dette var et af de synlige resultater af departementsschef Niels Svenningsens forhandlinger med dr. Werner Best, der gik ud på at prøve at holde internerede danskere i landet, så de ikke blev deporteret til de tyske koncentrationslejre. Lejren skulle efter tyskernes forlangende ligge tæt på grænsen i det østsonderjyske område. Det fredede Frøslev Polde område blev valgt. Tyskerne skulle være bygherrer, men danskerne levere materialer og arbejdskraft. Det tysksindede mindretal i landsdelen var imod, og det blev henstillet til de tysksindede ikke at medvirke ved etableringen.

Lejren havde plads til 1500 fanger. Den nordlige del af lejren var fangeområde, den sydlige del administrationsområde.

Den 11. september blev en fange, der kom for tæt på yderhegnet skudt. Den 15. september blev 196 personer overført til tyske koncentrationslejre imod aftalerne (især til Neuengamme ved Hamborg, men nogle også til Dachau ved München) og dette fortsatte. I alt blev 1600 overført, men ca. 400 overlevede ikke opholdet i Tyskland.

I alt passerede over 12.000 fanger gennem lejren i dens 9 måneders eksistens, og lejren var for det meste overbefolket. I april 1945 blev overbelægningen voldsom, men det skyldes, at Røde Kors fik hjemtaget mange indsatte (danske og norske) fra de tyske koncentrationslejre.

Tanken om at oprette et "Frøslevlejrens Museum" opstod i 1965 ved et stævne for tidligere fanger, og i 1969 blev hovedvagtårnet og en barak overdraget til Nationalmuseet, som påtog sig driften af museet.

Sønderskoven

Fra Frøslev begav man sig op til Sønderskoven, hvor deltagerne samledes ved det flotte træ, von Bergens Eg. Her fik vi noget at vide, om distriktets skovridere, som man har en fortegnelse over siden 1731.

Da jeg i 1961-1962 var på Aabenrå skovdistrikt, hængte der en hvid plade på den eg, med indskriften:

Andreas v. Bergen
Hegereiter für den Apenrader Distrikt
vom Wilddieb Annes
erschossen am
7. Febr. Anno 1795.

Forstfuldmægtig Jørn Steenberg fortalte om den dramatiske hændelse: Den 7. februar 1765 var krybskytterne Annes og Nis ude på deres ulovlige færd, og det lykkedes for dem at nedlægge et dyr. Men skovrideren hørte skuddet og forfulgte de to krybskytter, som han indhentede på det sted, hvor nu egen står. Da han ville pågribe Annes, skød denne på skovrideren, der faldt af hesten. Krybskytterne, der antog, at skovrideren var død, forlod i hast ugeringsstedet. Men skovrideren var ikke død, og det lykkedes ham at ride ned til Farvers Mølle, som ligger i Sønderskovens udkant. Her blev han bragt til sengs, og før han døde, fik han sagt, hvem der havde skudt ham.

Det historiske træ "von Bergens Eg" i Sønderskoven. Foto 1962.

Annes blev senere fanget og sat ind i arresten på Brøndlund slot. Han fik en voldsom død, idet han blev offentlig henrettet på

Stejlebakken ved Nybøl. Det kan tilføjes, at Andreas von Bergen var søn af skovrider Conrad Nicolai v. Bergen, der fra 1722-77 var skovrider i 1. Schleswigske domkapitels distrikt. - Fra den dejlige Sønderskov begav selskabet sig til Skyttegården, beliggende i østkanten af Hjælm skov. Under frokosten fortalte skovrider Klitgaard om:

Mindepladen på "von Bergens Eg". Foto 1962.

Skyttegården og Hjelmhaverne

"Skyttegården er opført i 1880 - oprindelig især indrettet til "damebesøg ved eftermiddagskaffetid", men anvendes i høj grad også af Aabenraas gamle skytteaug, hvor især de årlige skydninger omkring Pinse er kendte.

-Det gamle land havde i 1700-tallet A.P. Bernstorff og Christian Reventlow som reformpolitikere. En trofast forkæmper for samme linie i Slesvig-Holsten var statholderen (fra 1767) i Slesvig-Holsten, landgreve Carl af Hessen (1744). Han var i nær familie med den danske kongefamilie. Byggede slottet Louisenlund uden for Slesvig. I 1790 ophævede han livegenskabet på sit gods Karsburg og skænkede de frigivne de gårde, de havde været bundet til. Hjelmhaverne er et resultat af Carl af Hessens arbejde. I 1821 skrev han til Aabenraa magistrat om "Armen-Gärten", fattighaver. Brevet slutter: "Under henvisning hertil forventer Jeg da også nu, at magistraten i Aabenraa pligtmæssigt og samvittighedsfuldt snarest gør ligt lader dette almenyttige arbejde nyde fyldest, og succesive giver Mig underretning om det i den henseende besluttede at iværksætte. Gottorp den 25. juli 1821". Denne besked gik også til andre byer. Sagen følges op den 18. juni 1822, hvor der nu skrives om, at kongen har udrustet justitsråd Otte med et kommissorium, hvorefter han skal rejse rundt til byerne for at undersøge og rådgive i sagen, Otte besøger byen den 1. juli, men tilsyneladende gør byen ikke noget ved det. Først efter nogle år kommer der gang i sagen igen, idet der indrettes arealer til formålet i Slesvig. Så kommer der igen pres på Aabenraa. En rykker i juni 1825:

"Da man intet har hørt om indretning af og fremgang i havesagen, har magistraten nu herom at præstere en beretning in duplo og snarest fremsende den til Gottorp". Magistraten svarer nu statholderen i Gottorp den 3. august. Brevet er fyldt med undskyldninger, bl.a. at byen Aabenraa kun har såre lidet jordtillingende, og at det lidet, man har, mestendels er eng og uegnet for dyrkelse af agergermyse. Man har dog fundet et areal ved Nørreskoven;

ganske vist må byen bruge jorden til græsning, men træerne tilhører kongen. Og derfor skal forstsvæsenet med ind i billedet ....

Otte har ved besøg 1. juli 1822 konstateret, at ud over arealerne ved Nørreskoven er Hjelmkoblerne, der anvendes til skydeplads for skyttelaug og som er delvis bortforpagtet, et af de få egnede steder. Otte ville foretrække Hjelmkoblerne, men er blevet presset til at acceptere arealet ved Nørreskoven. Carl af Hessen meddeler først i 1828, at kongen ved resolution har tiltrådt at afgive 3 tdr. land af Nørreskoven til formålet. Byen skal selv betale udstykningsen efter forstsvæsenets anvisning. Efter opmåling af arealet besigtiges det igen, idet man nu har indset, at det faktisk ikke er egnet, og man beder nu om i stedet at måtte anvende Hjelmkoblerne. En flov historie. Vi er nu i marts 1829, og det godkendes uden videre i 1830. Måske gik det stærkt nu, fordi landsdelen var truet af hungersnød i 1830 på grund af for megen nedbør. Første del igangsættes i 1831 og arealet fordobles i 1833.

Aabenraa byråd besluttede i 1966 at rejse fredningssag for området for at sikre kolonihaverne. Sagen blev dog først rejst i 1975 og fredningskendelsen blev afsagt i 1979.

Hjælm skov i styrtregn

Fra Skyttegården gik man det korte stykke til Hjælm skov, men desværre begyndte regnen at styrte ned, så der kunne ikke gennemføres ret meget af den spændende tur, som var planlagt i denne dejlige skov, der er en slags lystskov for Aabenraa.

Fra den øsende regn ved Aabenraa begav ekskursionen sig ud til Kalvø i Genner bugt. Kalvø blev købt i 1974 af Miljøministeriet for at pleje og bevare et lokalt havnemiljø med den omkringliggende natur. Forstfuldmægtig Steenberg tog os med rundt på øen.

I 1950 var her en skibsværftsejer, der eksporterede grus til Tyskland. Først i 1960'erne købte Junckers savværk øen, man ville lave en cellulosefabrik på øen. Da Juncker senere ville sælge det hele, kom der et godt tilbud fra Tyskland, fra mennesker, der ville lave en sejlskole her. Men Juncker ville ikke sælge til tyskerne, så han lod staten købe det, og det kostede ham faktisk nogle millioner.-

Vi kommer op til område med mange store sten. Her fortæller Erik B. Nielsen skovrider for Aabenraa distrikt fra 1976-96.: "For 40 år siden var dette her en grusgrav. Inde midt på var der udvasket sand og muld i kanten. Juncker plantede det til med ær. Den groede godt i mulden, men gik ud på det udvaskede sand, hvor der nu er tjørn og roser. Vi kalder det ørkenen.

Vi har altid været opdraget til, at noget kan bruges til noget. Jeg forslog, at vi skulle lave et grusgrav-museum her.

Nu er det blevet en samling med ledeblokke. De fleste sten er samlet i grusgrave her omkring. Stenene kan findes i bakkerne her, kommet med isen, -mest fra Sverige.

Farvers Mølle, hvor von Bergen red ned, efter han var blevet skudt af krybskytten Annes.

Vi kan kigge op til Runde Mølle. Man fortæller, at Christian X stod deroppe, efter Genforeningen, og da skal have udtalt: "Ja, her er sgú kønt".

Den vellykkede dag sluttede af med en hjertelig tak til Skovrider Klitgaard, forstfuldmægtig Steenberg og skovrider Erik B. Nielsen for det store arbejde, de har lagt i at gøre turen så indholdsrig som mulig.

Litteratur:

Buchreitz, Georg, 1981: Hjelmhaverne i Aabenraa. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Historisk Samfund for Bov sogn, 1969: Bov sogn. Redigeret af Chr. Stens og R.P. Sørensen.

Larsen-Bjerre, Chr.: Fra Bjerre til Frøslev. 1995.

Er du ude efter numre?

Dem skaffer vi!

Henry Nielsen, tlf. 7565 1714 hver onsdag.
E-mail: rummeterenhenry@mail.tele.dk

Per Thomsen, tlf. 5631 3332 efter kl. 17.
E-mail: rummeteren.per@post.tele.dk